

Азарка, В.У. Функцыі паўторнай намінацыі ў нататцы / В.У.Азарка // Шостыя Танкаўскія чытанні. Да 125-годдзя з дня нараджэння Янкі Купалы і Якуба Коласа і 95-годдзя з дня нараджэння Максіма Танка: зб.наук. арт рэдкал.: Г.Я.Адамовіч [і інш.]; адк. рэд. А.І.Лугоўскі.—Мінск: БДПУ, 2008.— С. 90-92.

Азарка В.У. (Мінск)

ФУНКЦЫІ ПАЎТОРНАЙ НАМІНАЦЫІ Ў НАТАТЦЫ

Глыбіня ўспрымання твора, у тым ліку публіцыстычнага, у значнай ступені залежыць ад таго, як пабудаваны тэкст, наколькі раскрыта яго тэма і асноўная думка, ці здолеў аўтар моўнымі сродкамі ўздзейнічаць на чытача. Веданне функцыі кожнага элемента тэкстаўтварэння дапамагае раскрыць тэматычную і ідэйную накіраванасць, дасягнуць выразнасці і арыгінальнасці формы газетнага тэксту, асабліва калі гэта малафарматная інфармацыйная нататка.

У якасці аднаго са сродкаў узаемасувязі фармальных і зместавых элементаў газетнага тэксту выступае паўторная намінацыя — абазначэнне асоб, прадметаў, дзеянняў, якасцей, якія ўжо згадваліся ў кантэксце. У аснове ўзнікнення намінацыйных радоў ляжыць сістэма разнастайных логіка-семантычных адносін – тоеснасці, эквівалентнасці, ідэнтыфікацыі, перасячэння, уключэння, выключэння, супрацьпастаўлення, кампаратыўнасці, узаемавыключэння, суіснавання. Напрыклад: *Чэмпіён краіны на сваёй пляцоўцы праэкзменаваў мінскі “Юніёр”. Сталічныя хакеісты іспыт не вытрымалі — 10:3 на карысць гамельчан.*

У асноўным толькі функцыю сродку сувязі сказаў выконвае ідэнтычная паўторная намінацыя – абсалютны лексічны паўтор ці паўтор з ідэнтыфікацыйным азначэннем, выражаным указальнымі ці азначальнымі займеннікамі (*прагучаў выбух— ахвяры выбуху; дамагаліся дазволу — дазвол быў атрыманы, гімназія № 2 г. Пінска — у гэтай гімназіі; Кубак Дэвіса — гэты прэстыжны кубак*).

У інфармацыйных нататках першае найменне суб'екта нярэдка абазначаецца спалучэннем слоў, якое ўяўляе сабой адно сэнсавае цэлае (*саліст ансамбля “Класік Авангард” Беларускай дзяржаўнай філармоніі і выкладчык Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі Аляксей Фралоў*). Сувязь паміж словамі ў такіх найменнях настолькі цесная, што і пры паўторнай намінацыі можа захоўваецца найменне з 2-3 слоў (*былы генерал баснійскіх сербаў Станіслаў Галіч – генерал Галіч*). Аднак у нататках састаўныя паўторныя намінацыі часцей скарачаюцца да аднаго слова. Гэта звязана з прынцыпам эканоміі тэксту, бо інфармацыя пры поўным паўтарэнні была б залішняй і ў пэўнай ступені ўскладніла ўспрыманне, прывяла да грувасткасці структуры (*рэжысёр фільма Юрый Елхаў — рэжысёр; вядомы расійскі тэнісіст Яўген Кафельнікаў — Кафельнікаў — Яўген*).

Сучасныя стылістычныя нормы абмяжоўваюць ужыванне кантактнай ідэнтычнай паўторнай намінацыі, а дыстантная не ўласціва газетным тэкстам малага аб'ёму, таму пашыраным сродкам паўторнай намінацыі з'яўляюцца анафарычныя словы, сярод якіх вылучаюць асабовыя займеннікі 3-ай асобы, прыналежныя займеннікі (яго, яе, іх), субстантываваныя ўказальныя займеннікі (гэты, той, гэта, тая), займеннікавыя прыслоўі (там, тут, туды), пранамінальныя прыметнікі (апошні, другі), лічэбнікі (першы, другі, абодва), напрыклад: *Дваццаць навучэнцаў гімназіі № 2 горада Пінска атрымалі званне віцэ-курсантаў Ваеннай акадэміі Рэспублікі Беларусь. У гэтай гімназіі створаны адзіны ў горадзе ваенна-патрыятычны клас пры Ваеннай акадэміі Рэспублікі Беларусь. У ім вучацца 20 дзесяцікласнікаў (13 хлопцаў і 7 дзяўчат), якія збіраюцца ў будучыні заняцца ваеннай справай. Ад сваіх ровеснікаў яны адрозніваюцца тым, што носяць ваенную форму і больш часу аддаюць агульнавайскавай падрыхтоўцы, фізіцы і матэматыцы (“Звязда”).*

Займеннікі і займеннікавыя прыслоўі размяшчаюцца на мінімальнай адлегласці ад антэцэдэнта. Гэта асаблівасць тлумачыцца непісаным законам стылістыкі: распалагаць займеннікі побач з паўназначным словам, бо словы-

“намеснікі” не з’яўляюцца прамым найменнем прадмета, а выконваюць намінацыйную функцыю апасродкавана, адсылаючы да раней названага аб’екта.

Варыяцыйныя паўторныя намінацыі выконваюць у тэксце дзве функцыі: з аднаго боку, устанаўліваюць сувязь постпазіцыйнага з прэпазіцыйнымі сказамі, з другога боку, выступаюць носбітамі характарыстычных прымет. Такая паўторная намінацыя можа быць прадстаўлена сінанімічнымі, перафрастычнымі, метанімічнымі і дэрывацыйнымі паўторамі: *Лукомльская ДРЭС — гэтая славуная электрастанцыя — “Лукомка” — ДРЭС — галоўная электрастанцыя краіны.*

Сінанімічны паўтор дае магчымасць пазбегнуць лексічнай аднастайнасці і дасягнуць большай моўнай выразнасці (*запазычанасць на плячэжках у бюджэт Беларусі складала 228, 9 млрд. рублёў — найбольшыя сумы завінавачанасці; прэм’ер-міністр Польшчы — кіраўнік урада Польшчы*). У кантэксце сінанімамі могуць стаць словы, якія знаходзяцца за межамі канкрэтнага моўнага сінанімічнага рада (*старшыня партыі — лідэр партыі*). Сінанімічныя пераўтварэнні ажыццяўляюцца і шляхам замены слова-назвы апісальным спалучэннем — перыфразаі (*мінаметная міна — гэтая смяротная знаходка*). Перыфрастычная паўторная намінацыя актуалізуе не лагічны (паняцыйны), а ацэнна-эмацыянальны, экспрэсіўны бок значэння.

Разнавіднасцю варыяцыйнай паўторнай намінацыі з’яўляюцца метанімічныя паўторы і гіпер/гіпанімічны паўтор, які ажыццяўляецца на аснове адносін “род-від” (*проціватанкавыя міны — снарады; спартсмены - дзюдаісты*). Гэтыя віды паўторнай намінацыі выступаюць у якасці як граматычнага, так і сэнсавага сродку сувязі сказаў у адзінае закончанае цэлае.

Дэрывацыйны паўтор — паўтор слоў, якія належаць да розных граматычных класаў, але ўтвораны ад адных і тых жа каранёў, — скарачае сэнсавую інфармацыю, дазваляе абыходзіцца без складаных моўных зваротаў, садзейнічае кампактнасці тэкставых адзінак: *Гасцявой перамогі ў гэтым туры*

дабіўся гродзенскі “Нёман”. Гродзенцы перамаглі “Дарыду” з Мінскага раёна
— 1:0.

У наш час інфармацыйная нататка нярэдка адыходзіць ад стандарту афіцыйна-справавога маўлення, які патрабуе толькі змястоўнасці і аб'ектыўнасці паведамлення. Такія тэксты перастаюць быць толькі крыніцай інфармацыі і нярэдка выконваюць функцыю ўздзеяння. Становіцца магчымым выкарыстанне эмацыянальна афарбаванай лексікі, праз якую праглядаецца ацэначная (станоўчая ці адмоўная) характарыстыка: *камп'ютарны махляр* (у загалоўку нататкі) – *юнак* (намінацыя ў першым сказе) – *ён – гэты спецыяліст* (апошні сказ).

Лінейны рад кантактных і дыстантных паўторных намінацый выступае ў ролі аднаго з найважнейшых фактараў, які рэалізуе лексіка-граматычную звязнасць, тэматычную і структурную цэласнасць тэксту: *Сталы браслаўчанін яшчэ 19 верасня паехаў у грыбы ў бок Маларыцкага раёна і дадому больш не вярнуўся. Уладзіміру Фёдаравічу Малашэўскаму пад восемдзесят, ён вопытны грыбнік. Як і раней, з самай раніцы накіраваўся ў лес... Міліцыя ўжо звярнулася да жыхароў вобласці з просьбай паведаміць якую-небудзь інфармацыю аб прапаўшым, калі хто валодае такой (“Звязда”).*

Паўторная намінацыя, такім чынам, выступае ў якасці стылістычнага прыёму, звязанага са зняццем таўталагіі, манатоннасці. Яна дае магчымасць аўтару акцэнтаваць увагу на прадмеце абмеркавання, а таксама выконвае важную тэкстаўтваральную функцыю, бо з'яўляецца адным са сродкаў сэнсавай сувязі сказаў. Аналіз інфармацыйных нататак дапамагае асэнсаваць ролю паўторнай намінацыі ў тэкстаўтварэнні, раскрывае як канкрэтныя, уласцівыя публіцыстычнаму маўленню, так і агульныя заканамернасці фарміравання тэксту, а значыць, садзейнічае ўсведамленню шляхоў удасканалення формы выказвання.